

Kinga Zinowiec-Cieplik
Politechnika Warszawska

POCZĄTKI IDEI ZIEŁONEJ ARCHITEKTURY

Streszczenie

Jedną z ciekawszych form powrotu Natury do miasta w skalach miejscowych jest tzw. zielona architektura, a zwłaszcza jej roślinna odmiana obejmująca budowle hybrydowe, u których podstaw stoi współistnienie świata przyrodniczego i budowlanego.

Green architecture, zgodnie z definicją *Encyclopaedia Britannica*¹, to filozofia (architektury), oparta na dbałości o zrównoważone wykorzystywanie źródeł energetycznych, trosce o wtórne wykorzystywanie materiałów budowlanych oraz na szacunku i respekcie dla warunków środowiska naturalnego (w tym uwarunkowań krajobrazowych)². Zatem, zgodnie z definicją, zielona architektura wcale nie musi być zielona – roślinna dosłownie. Mimo to przybiera wielokrotnie zintegrowane z roślinnością formy hybrydy. W takim ujęciu to co zbudowane i to co naturalne w kompozycji zostaje nierozzerwalnie „splątane” – jedno wynika z drugiego oraz silnie oddziałuje tworząc spójną całość.

Słowa kluczowe: zielona architektura, ogrody wertykalne, zielone dachy, bioróżnorodność.

Kody JEL: Z11, Z19

Idee

Filarów dzisiejszych zrównoważonych podstaw projektowych należy upatrywać w dorobku wybitnych twórców II połowy XX wieku stojących w opozycji do przyjętego modernistycznego porządku. Prace Lewisa Mumforda, krytyka architektury, socjologa, filozofa i planisty, jego publikacje z lat 30. oraz podsumowujące dorobek z lat 60. XX wieku³ wskazywały na zagrożenia dehumanizacji społeczeństwa technologicznego. Projekty architekta krajobrazu i nauczyciela akademickiego Iana McHarga, a zwłaszcza teoria spójnych strategii rozwoju przestrzennego opisana w *Design with Nature* 1969 roku, postawiła człowieka w niewygodnej i bardzo odpowiedzialnej roli podmiotu świadomie

¹ Autorem definicji jest James Wines, <http://www.britannica.com/art/green-architecture> [dostęp: 30.12.2015].

² Tłum. aut.

³ *The City in History* (1961) oraz *The Myth of the Machine* (1967–1970), <http://www.britannica.com/biography/Lewis-Mumford> [dostęp: 30.12.2015].

wpływającego na stan środowiska naturalnego. Należy także wspomnieć kontrowersyjną z punktu widzenia nauki, ale silnie oddziałującą na wyobraźnię, hipotezę Gai z 1979 roku⁴ brytyjskiego ekologa Jamesa E. Lovelocka traktującą naszą planetę jako samoregulujący się „organizm”⁵. Silny niepokój wzbudziła również książka pt. *Silent Spring* z 1962 roku autorstwa Rachel Louise Carson, poświęcona niebezpiecznemu wpływowi stosowania pestycydów na masową skalę, oskarżająca przemysł chemiczny o zatajanie informacji o szkodliwości stosowanych chemikaliów, a urzędników administracji o bezkrytyczne popieranie chemicznych metod uprawy. Rozgłos oraz polemika, która rozgorzała wokół tej publikacji, skutecznie skupiła uwagę publiczną na problemach ochrony środowiska.

Z istotnych publikacji lat 70., i jedną z pierwszych dotyczących problemów zasad i wytycznych projektowych obiektów zielonej architektury należy wymienić był wydany przez brytyjski The Landscape Institute w 1977 roku podręcznik pt. *Landscape Design with Plants*, w którym jeden z rozdziałów poświęcony został projektowaniu ogrodów na dachach. W tym samym roku w 3. numerze „Futurist” pojawił się artykuł Roya Mansona pt. *Biological Architecture: A Partnership of Nature and Man*, opisujący powiązania architektury i Natury. Bardzo istotne znaczenie w rozwoju idei związku zieleni ze strukturami architektonicznymi, miało włoskie wydawnictwo „Lotus”, nr 31 z 1981 roku, w którym najprawdopodobniej po raz pierwszy użyto sformułowania „ogród wertykalny”, w artykule Oswalda Mathiasa Ungersa pt. *A Vertical Garden. Design for the Facade of a Department Store*.

Pierwsze realizacje

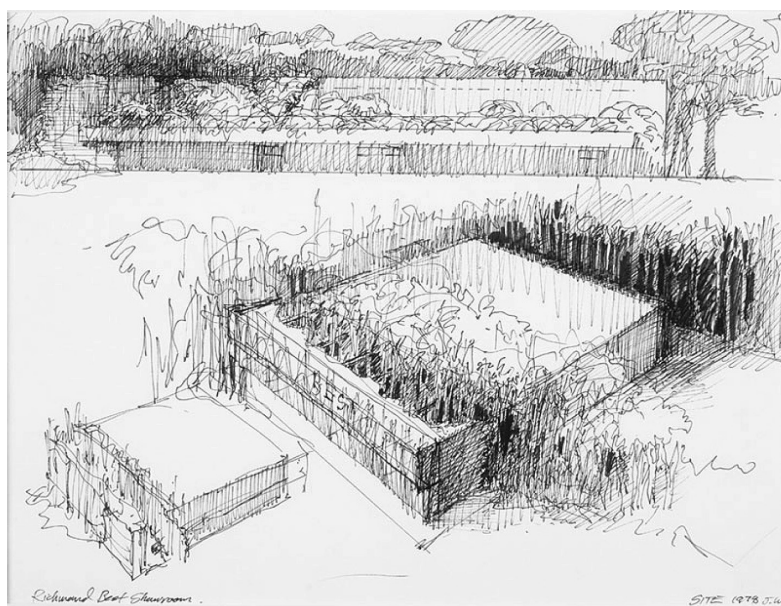
Okres lat 70. XX wieku to czas, w którym powoli zaczęły pojawiać się zwiastuny ekologicznej rewolucji w realizacjach architektonicznych. Swoje idee w małych skalach, ale o dużej sile przekazu urzeczywistniały radykalne grupy twórcze, jak Ant Farm i Jersey Devil. Ziemne projekty realizowali Peter Nover i Gustav Peichi, a Arthur Quarnaby budował „geotektury” – konstrukcje pokryte ziemią. W 1970 roku działalność rozpoczęła pracownia SITE, której założyciel James Wines jako późniejszy autor publikacji pt. *Green Architecture* stał się ojcem i propagatorem proekologicznego projektowania. Współpraca pracowni SITE z siecią BEST Products Company Inc. w latach 70. zaowocowała ciekawymi realizacjami, nierzadko łączącymi formę architektoniczną z roślinnością: BEST Rainforest building w Hialeah na Florydzie z fasadą wodną

⁴ Przygotował ją we współpracy z Lynn Margulis i po raz pierwszy opublikował w 1979 roku.

⁵ Hipoteza Gai była poddana silnej krytyce w 1988 roku podczas konferencji w San Diego, mimo to przetrwała w zmodyfikowanej postaci do dziś, a od 1996r. po naukowej konferencji w Oxfordzie jest traktowana co raz poważniej w świecie nauki (Lasa 2003); http://www.ifj.edu.pl/publ/reports/rep_pop/1.pdf?lang=pl [dostęp: 30.12.2015].

(1979), czy najbardziej radykalna, z roku 1980 – BEST Forest Building w Houston w Teksasie, w której wykorzystano zastaną w miejscu roślinność zarośłą z wysokimi drzewami jako nieodłączną część budynku – element wejścia/przejęcia do sklepu. W tym ostatnim przykładzie pracownia Jamesa Winesa wyprzedziła swoje czasy stawiając na naturalizm, spontaniczność i przypadek, a także dostrzegając urok i ekologiczne funkcje nieużytku.

Fotografia 1. Przenikanie się Natury i Architektury w BEST Forest Building w Houston w Teksasie. Szkice koncepcyjne Jamesa Winesa.

Źródło: <http://www.frac-centre.fr/index-des-auteurs/rub/rubprojets-64.html?authID=98&ensemble-ID=292&oeuvreID=1476> [dostęp: 30.12.2015].

W gronie zagorzałych zwolenników ekologicznego podejścia do projektowania nie wolno pominąć Emilio Ambasza⁶, który po kilkuletniej pracy w nowojorskiej MoMA zdecydował się powołać w 1976 roku własną pracownię. Projekty i realizacje Emilio Ambasza odzwierciedlały motto architekta – *The Green Over the Gray*. Jeden z pierwszych jego projektów, zlokalizowany w krajobrazie niezurbanizowanym Casa de Retiro Espiritual z 1978 roku jest spójny z pracami Petrera Noevera i Gustava Peichi. Natomiast ACROS Fukuoka Prefectural International Hall (projekt z 1990 roku) to najbardziej rozpoznawalna realizacja będąca twórczym credo Ambasza (Bouchanen 1992).

⁶ <http://emilioambaszandassociates.com/> [dostęp: 30.12.2015].

Fotografia 2. ACROS Fukuoka Prefectural International Hall jako przykład silnych związków Architektury i Natury

Źródło: <http://www.greenroofs.com/projects/acros/acros9.gif> [dostęp: 30.12.2015].

Budynek stanowiący symbiozę zieleni i form architektonicznych jednoznacznie łączy się z otaczającym krajobrazem parkowym. Park, zieleni i budynek stają się w tym wypadku jednością. ACROS to zapowiedź nowego podejścia do kreowania architektury. W Polsce mamy jeden z ciekawszych przykładów silnego nawiązania do idei Ambasza – to budynek Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego autorstwa zespołu Marka Budzyńskiego i Zbigniewa Badowskiego z otaczającym ogrodem wspinającym się na dach Ireny Bajerskiej (projekt 1993 roku).

Fotografia 3. Ogród BUW wspinający się na ściany budynku

Źródło: archiwum A. Bajerskiego.

Ojcowie zielonego dachu i ogrodu wertykalnego

Współczesnej zielonej architektury widzianej jako współlistnienie Natury i Architektury w hybrydowej konstrukcji nie byłoby bez dwóch bardzo ważnych postaci: Friedensa Reicha Hundertwassera uważanego za ojca współczesnego zielonego dachu oraz Patricka Blanca, który zrewolucjonizował idee zazieleniania elewacji.

We wrześniu 1980 roku w Wiedniu⁷ odbyła się konferencja, podczas której Hunderwasser zaprezentował swój manifest architektoniczny, pokazując makietę domu (zwanego dzisiaj domem Hunderwassera) z autorskim komentarzem. Artysta zwracał uwagę na palącą potrzebę współlistnienia człowieka w bliskim kontakcie z przyrodą. Wskazywał, że jego projekt jest próbą podjęcia dialogu z Naturą – równoprawnym partnerem. Był orędownikiem dzikiej nieskrępowanej przyrody, mówił: „Drzewa powinny rosnąć swobodnie, w sposób jak najbardziej naturalny, bez ludzkiej ingerencji, pozwalając naturze samodzielnie się rozwijać. Nie chodzi o wypielęgnowany, sztuczny, wiecznie zielony ogród, ale niekoszony trawnik i pozostawione na nim liście”⁸. Nie dziwi zatem fakt, iż z 15 punktów jego manifestu 9 dotyczyło współlistnienia zieleni z budynkiem. Przyglądając się ideom Hunderwassera, trzeba zauważyć, iż propagując mariaż Natury i Architektury o 10 lat wyprzedził idee dotyczące bioróżnorodności i spontaniczności oraz zmienności rozumianych jako stały składnik projektu.

Fotografia 4. Opleciony zielenią dom Hunderwassera w Wiedniu

Źródło: <https://www.wien.info/en/sightseeing/sights/hundertwasser-house-vienna> [dostęp: 30.12.2015].

⁷ Historia opisana na stronie Muzeum Hunderwasser'a.: <http://www.hundertwasser-haus.info/en/blog/2011/07/19/the-house-should-not-be-measured-by-normal-standards/> [dostęp: 30.12.2015].

⁸ Tłum. aut.: *The growth of the trees should proceed as naturally as possible, without man interfering in a gardening capacity, with the aim of letting a piece of truly untouched nature come to be. Not a manicured, clipped, evergreen, affected garden. In this regard, the grass must not be cut, the foliage which falls on the grass not be removed*; <http://www.hundertwasser-haus.info/en/blog/2011/07/19/the-house-should-not-be-measured-by-normal-standards/> [dostęp: 30.12.2015]

Natomiast botanik Patrick Blanc, od początku swojej kariery zawodowej i naukowej zafascynowany był dziką roślinnością lasów tropikalnych, którą badał od drugiej połowy lat 70. W 1978 roku ukazał się pierwszy artykuł (Fronty 1978) o młodym, wtedy 24-letnim badaczu, który swój pokój zamienił w jeden wielki busz, a rośliny porastały specjalne podłoże rozpięte na ścianach. Dla tego badacza od początku istotna była trójwymiarowość naturalnych zbiorowisk epifitycznych Tajlandii, które badał i które go zainspirowały do tak nietypowych i słynnych dzisiaj rozwiązań. Pierwszym, zdecydowanie już dopracowanym technologicznie i ideowo roślinnym murem⁹ – jak nazywa swoje realizacje Patrick Blanc, była konstrukcja zrealizowana w Cité des Sciences et de l'Industrie¹⁰ w Paryżu w 1986r. (budynek zlokalizowany jest w parku de la Villette). Pierwszy jego spektakularny zewnętrzny ogród wertykalny pojawił się w 1994 roku w parku otaczającym pałac w Chaumont-sur-Loire.

Fotografia 5. Mur roślinny Patricka Blanca w Chaumont-sur-Loire

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mur_v%C3%A9g%C3%A9tal_chaumont_2.JPG [dostęp: 30.12.2015].

W tym pięknym zabytku – zamku nad Loarą, w otaczającym go parku, od ponad 20 lat odbywa się Międzynarodowy Festiwal Ogrodowy¹¹ pełniący bardzo istotną rolę na mapie przenikania się współczesnych idei projektowych.

⁹ Tłum. aut.: *mure végétal*.

¹⁰ Centrum Nauki i Przemysłu – odpowiednik warszawskiego Centrum Kopernika; od 2009 roku Centrum to wraz z Palais de la découverte (Pałacem odkryć) zlokalizowanym w Grand Palais, tworzy kompleks pod nazwą Universcience.

¹¹ Festival International des Jardins, http://www.domaine-chaumont.fr/festival_festival [dostęp: 30.12.2015]

Jest miejscem gdzie coroczne edycje festiwalowe stają się istotną odpowiedzią i interpretacją na zadany przez organizatorów ważki temat. Warto zauważyć, że festiwale w Chaumont-sur-Loire wpisują się we współczesny dyskurs o przestrzeni w tym także pośrednio przestrzeni architektonicznej, mimo, iż poruszają się w skali sztuki ogrodowej. Ogród jest tutaj rozumiany jako soczewka, w której ogniskują się ważne problemy kształtowania współczesnego krajobrazu. Jak ważny to festiwal niech świadczy fakt, iż w jego pierwszej edycji w 1992 roku zatytułowanej „Rozkosz” wzięli udział tacy twórcy jak Emilio Ambasz z kreacją *Nymfeum w objęciach ziemi*¹² oraz James Wines i jego SITE z ogrodem *Między geometrią a wolnością natury*¹³. W swej 23-letniej już historii Festiwal dotykał tematów spójnych z rozwojem idei, sam stając się miejscem ich ewolucji: w 1993 tematem rozważań poddanym pod dyskusję projektantów była *Wyobraźnia w czasach kryzysu*¹⁴, w dziesięć lat później – w 2003 roku projektanci zastanawiali się nad problemem *Chwastów*¹⁵, a w 2011 roku rozwijali idee ogrodów przyszłości i ich bioróżnorodności¹⁶.

Realizacje krajobrazowe

Lata 80. i 90. XX wieku były okresem, kiedy mogły urzeczywistnić się idee budujące współczesną świadomość ekologiczną na szerszą skalę. Trzy ważne konkursy projektowe dla paryskich terenów post industrialnych z lat 80. odbiły się szerokim echem. Założenia konkursowe dla parków de La Villette (1982), Citroëna (1985) i Bercy (1987) stawiały przed projektantami kluczowe pytanie o przyszłość środowiska naturalnego w mieście u schyłku XX wieku. Bernard Tschumi z zespołem wygrał konkurs na de La Villette reinterpretując w przestrzeni publicznej filozofię dekonstrukcji przyjaciela Jacquesa Derrida’ę. Projektant zaproponował miejsce silnie zindywidualizowane, artystyczne – o dużym nacisku na związki kulturowe, technologicznie zawansowane oraz zmienne – jako permanentny eksperyment. W parku tym obok kilku ośrodków kultury¹⁷ znajduje się Cité des Sciences et de l’Industrie, otwarte w marcu 1986 roku, ideowo powiązane z parkiem, nie bez przyczyny stało się miejscem prezentacji pierwszego muru roślinnego Patrick’a Blanc’a.

¹² *Le nymphée embrassé par la terre*, <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/1992.pdf> [dostęp: 30.12.2015].

¹³ *Entre géométrie et nature libre*, <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/1992.pdf> [dostęp: 30.12.2015].

¹⁴ *L’imagination dans la crise*, <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/1993.pdf> [dostęp: 30.12.2015].

¹⁵ *Mauvaise herbe*, <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/2003.pdf> [dostęp: 30.12.2015].

¹⁶ *Ogrody przyszłości, czyli sztuka szczęśliwej bioróżnorodności / Jardins d’avenir ou l’art de la biodiversité heureuse*. http://www.domaine-chaumont.fr/festival_festivals-antérieurs?scat=3c&expandable=0 [dostęp: 30.12.2015].

¹⁷ Centrum Muzyczne, zabytkowa hala wystawiennicza, sala koncertowa Zenith.

Park Citroëna przypadł w udziale *ex aequo* dwóm ekipom: Jeana Provosta osadzonego w tradycji moderny artystycznej oraz Gillesa Clémenta, który nie ukrywał swoich ogrodowych i prośrodowiskowych korzeni. W tym wypadku na pierwszy plan wysunęła się problematyka współczesnej kompozycji roślinnej. Powstał projekt o bardzo nowoczesnej formie, z mocno dyskutowanym pomysłem Ogrodów Seryjnych – niewielkich wewnątrz ujawniających bogactwo form roślinnych oddziałujących na zmysły człowieka – ostatnim z serii był Ogród w Ruchu – namiastka dzikiej przyrody.

Ostateczny projekt Bercy, którego idea oparta została na pamięci miejsca przekazano w ręce utalentowanego zespołu Jana le Caisna. Powstała przestrzeń łączy w sobie odległą ogrodową przeszłość miejsca z jego współczesną dynamiką. Park ukazuje z jednej strony historię francuskiej sztuki ogrodowej z czasów XVIII wieku podmiejskich willi w Bercy, z drugiej współczesną interpretację romantycznego parku. Warto przy tej okazji wspomnieć, iż park Bercy łączy się bezpośrednio z rozpoznawalnym zielonym obiektem – z Pałacem Sportów¹⁸ charakteryzującym się trawiastymi ścianami o nachyleniu 45° i wysokościach 9 i 18m – jedną z największych powierzchniowo realizacji roślinnych ścian z 1984 roku.

Fotografia 6. Pałac Sportów w Paryżu z trawiastymi elewacjami

<http://www.taringa.net/comunidades/rogerio/6825208/Curiosidades-Agenda-de-Torneos-de-RF.html>
[dostęp: 30.12.2015].

Z trzech spektakularnych projektów parków Paryża lat 80., wyłoniły się konkretne wnioski dla następców: istota charakteru i historii miejsca (*genius loci* w Bercy), waga problematyki ekologicznej (Citroën) oraz otwartość na doświadczenie (de la Villette).

¹⁸ Palais Omnisports de Paris-Bercy proj. Andraulta-Parata, Prouvé'a, Guvana, otwarty w 1984 roku.

Rozpatrując powiązania architektury z roślinnością, z doświadczeń lat 80. wyłania się ważna dla współczesnego zrównoważonego projektowania postać Gillesa Clémenta, autora idei *Ogród w ruchu – Le Jardin en Mouvement* zaproponowana w parku Citroëna. Nowatorstwo projektu polegało na dostrzeżeniu urody nieużytków oraz spontaniczności w świecie roślin – co wcześniej w swojej pracy wykorzystwała pracownia SITE (Building Forest) i na co zwracał uwagę Hunderwasser. Tym razem temat zaprezentowano szerszemu odbiorcy – publikacja z 1991 roku¹⁹ stała się punktem zwrotnym we współczesnej myśli projektowej dotyczącej układów roślinnych; już nie ich czystość formalna i gatunkowa – sztuczne wyabstrahowanie z otoczenia, a otwartość na zmianę, dopuszczenie przypadku niezależnego od woli człowieka, zaczęło tworzyć fundament projektowych działań. U podstaw takiego myślenia była dewiza jaką wg autora powinien kierować się projektant: *czyń jak najwięcej, czyniąc jak najmniej*²⁰. Zaskakuje fakt, iż hasło ukute w opozycji do modernistycznych idei jest tak bliskie sławnemu „mniej znaczy więcej” Mis van de Rohe.

Gilles Clément, swoją teorię oparł na trzech priorytetach dotyczących:

- utrzymania i zwiększania różnorodności biologicznej jako zasobów gwarantując przyszłość świata przyrodniczego;
- utrzymania i zwiększania biologicznej jakości podstaw życia: wody, ziemi i powietrza;
- ograniczenia zużycia surowców i energii.

Ogród w ruchu zawdzięcza swoją nazwę spontanicznemu przemieszczaniu się roślin. Łatwo zauważalne i szybko widoczne zmiany w tym zakresie ukazują rośliny zielne o krótkim cyklu życiowym – jednoroczne i dwuletnie: maki, wiesiołki, rezedy, kąkole, czarnuszki, a więc pięknie kwitnące rośliny łąk. Według autora, sztuka projektowa powinna być bardziej skupiona na obserwacji i zrozumieniu dynamicznego świata roślin, tak – aby człowiek lepiej korzystał z zasobów przyrodniczych.

Warto zauważyć, iż sama dewiza, jak i postulaty *Le Jardin en Mouvement* są zbieżne z założeniami Agendy 21, które wypracowano w rok później w Rio de Janeiro, a dziś tworzą również kanon projektowy.

¹⁹ Po raz pierwszy idea ogrodu w ruchu opublikowana została w 1984 roku w artykule pt. *La friche apprivoisée «Urbanisme»* a następnie w 1991 roku w artykule pt. *Le Jardin en Mouvement* wydanym przez wydawnictwo Pandora; do dzisiaj publikacja miała wiele reedycji – ostatnią w 2007 roku.

²⁰ Tłum. aut.: *Faire le plus possible avec, le moins possible contre*; <http://www.gillesclement.com/cat-mouvement-tit-Le-Jardin-en-Mouvement> [dostęp: 30.12.2015]

Fotografia 7. Ogród w Ruchu w Parku Citoëna 1994 roku

Źródło: Archiwum I. Bajerskiej.

Gilles Clément w następnych 20 latach doprecyzował kolejne etapy rozwojowe swojej idei zaprezentowane na wystawie *Ogrodu Planetarnego – Le Jardin Planétaire*²¹ oraz w *Manifeście Trzeciego Krajobrazu* (Clément 2003).

W latach 1999–2000 *Le Jardin Planétaire*²² był głośnym wydarzeniem przedstawiającym rozwinięcie Ogrodu w Ruchu w skali Planety. Widać wyraźnie odniesienia do teorii Gai Lovelocka i do postulatów Iana McHurga sprzed 30 lat. Ziemia tym razem rozumiana jest jako Ogród – przestrzeń zamknięta-skończona-ograniczona oraz policzalna (mierzalna), którą człowiek powinien uprawiać/zarządzać z rozwagą i szacunkiem, za którą jest odpowiedzialny. U podstaw koncepcji *Ogrodu Planetarnego* leżało zwrócenie uwagi opinii publicznej na różnorodność form życia na Ziemi i odpowiedzialne zarządzanie przez człowieka bogactwem Natury. Gilles Clément, tym razem, skupił się na ograniczoności i skończoności środowiska przyrodniczego, wiele uwagi poświęcił globalnemu ociepleniu oraz zagrożeniom związanym z antropogeniczną dewastacją środowiska naturalnego. Autor *Jardin Planétaire* postawił otwarte pytania: jak eksploatować zasoby środowiska, aby go nie unicestwić, jak dalej ma funkcjonować Ziemi Ogród, aby Natura i człowiek, do której należy – przetrwali? Po takiej deklaracji nic już nie będzie takie samo jak przedtem. Każdy projekt, każda decyzja dotycząca naszej egzystencji podejmowana w makro- lub mikroskali będzie swoistą odpowiedzią na zadane pytania.

²¹ *Le Jardin Planétaire* – wystawa zorganizowana w hali w parku de La Villette, której kuratorem był Gilles Clément (1999–2000).

²² Gilles Clément w teorii *Ogrodu Planetarnego* poświęcił kilka publikacji m.in.: *Le Jardin planétaire* (avec Claude Éveno), L'Aube/Château-Vallon 1997; *Les jardins planétaires* (avec Guy Tortosa), éd. Jean-Michel Place, 1999; *Le jardin en mouvement, de la Vallée au Jardin planétaire*, éd. Sens et Tonka, 2007.

Fotografia 8. Ogród Planetarny w Wielkiej Hali w parku de La Villettes w 2000 roku

Źródło: <http://www.4minutes34.com/realisations/le-jardin-planetaire/> [dostęp: 30.12.2015].

Natomiast *Manifest Trzeciego Krajobrazu* opublikowany w 2003 roku jest swego rodzaju podsumowaniem filozofii Gillesa Clémenta. *Le tiers paysage* rozumiany jest jako niezdefiniowana/niedookreślona przez człowieka część Ogródu Planetarnego – miejsca porzucone przez człowieka na nowo infekowane przez Naturę. To rezerwuar bioróżnorodności, o którym musimy dbać, a nie zwalczać.

Gilles Clément wywarł bardzo istotny wpływ na współczesną sztukę kreowania przestrzeni roślinnych. Jego Ogród w Ruchu niewątpliwie znany był Peterowi Latzowi podczas opracowywania przez jego pracownię, w latach 1990-2002, projektu Parku Krajobrazowego Duisburg Nord. Koncepcja ta oparta została na zasadach sukcesji naturalnej, a więc spontanicznie pojawiającej się i „infekującej” krajobraz roślinności. Eksperyment, poszanowanie pamięci, szacunek dla kultury przemysłowej oraz wtórne wykorzystanie materiałów znalazły także swoje odbicie w rewitalizowanym krajobrazie Duisburg Nord – zagłębia Ruhry²³. Zasady nakreślone i opracowane przez Gilles Clément zaczęły powszechnie obowiązywać.

²³ <http://www.latzundpartner.de/en/projekte/postindustrielle-landschaften/landschaftspark-duisburg-nord-de/> [dostęp: 30.12.2015].

Fotografia 9. Sukcesja w Parku Duisburg-Nord

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Landschaftspark_Duisburg-Nord_-_Landschaft.jpg [dostęp: 30.12.2015].

Fotografia 10. Przykład strefy Trzeciego Krajobrazu – Nieużytki postindustrialne, na terenie dawnego dworca przemysłowego Saint-Sauve w le Nord-Pas-de-Calais w 2009 roku

Uwaga: teren w trakcie rekolonizacji roślinności spontanicznej. Miejsce to ma tworzyć korytarz ekologiczny i źródło ochrony bioróżnorodności.

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:FricheSaintSauveur2009_07_262.jpg [dostęp: 30.12.2015].

O ile Gilles Clément postawił ważne pytania o przyszłość naszej Planety i jej zasobów przyrodniczych, o tyle londyńska wystawa z 2009 roku. *Radical Nature, Art and Architecture for a Changing Planet 1969-2009*²⁴, w parę lat po sukcesie Ogrodu Planetarnego w de La Villette, starała się pokazać odpowiedzi architektów i artystów na zadane pytania. *Radical Nature*, pod czułym okiem młodego i ambitnego kuratora Francesco Manacorda, pokazał m.in.

²⁴ Wystawa odbyła się w galerii sztuki Barbican w Londynie: www.barbican.org.uk/radical_nature [dostęp: 10.01.2013 – obecnie strona nie działa].

pionierskie prace kolektywu Ant Farm, jak i wizjonerskie projekty Richarda Buckminstera Fullera oraz takich twórców jak, Joseph Beuys, Hans Haacke i Robert Smithson w towarzystwie młodszych artystów m.in.: Heather and Ivana Morisonów, Philippe Rahma czy Thomasa Saraceno. Wiele prac/projektów bezpośrednio wykorzystywało i/lub w swoim zamysle wspierało Naturę, aby wymienić kilka z nich: *Island for Weeds* Simon'a Starling'a, *Reef Builders* Wolf'a Hilbertz'a, *Fallen Fores* Henrik'a Håkansson'a, *A Confrontation* Agnes Denes czy projekty francuskiego zespołu architektoniczno-doświadczalnego R&Sie(n) oraz Michaela Pawlyna, jednego z bardziej uznanych architektów – biomimetyków.

Nowoczesna obecność roślinności w strukturach architektonicznych została udokumentowana, udowodniona, zaakceptowana i pożądana. Etap szalonego rozwoju hybryd roślinno architektonicznych z rozmachem otwarto.

Fotografia 11. Jeden z nowatorskich projektów pracowni R&Sie(n) 'Symbiosishood', 2009, Seoul, Korea Południowa

Źródło: <http://www.new-territories.com/symbiosishood.htm> [dostęp: 30.12.2015]

Bibliografia

- Bouchanan P. (1992), *Emilio Ambasz Inventions: The Reality of the Ideal*, Rizzoli International Publications, Inc., New York.
- Clément G. (2007), *Le Jardin en mouvement: de la vallée au champ via le parc André-Citroën et le jardin planétaire*, Sens et Tonka, Paris.
- Clément G. (2004), *Manifeste du Tiers Paysage*, Sujet, Paris.
- Clouston B. (1977), *Landscape Design with Plants*, The Landscape Institute, Heinemann Newnes, Oxford.
- Fronty L. (1978), *Les fougères poussent même au plafond*, VSD, Paris.
- Lasa J. (2003), *Geofizjologia 30 lat hipotezy Gai*, Instytut Fizyki Jądrowej im. Henryka Niewodniczańskiego, Kraków.

- Mason R. (1977), *Biological Architecture: A Partnership of Nature and Man*, "Futurist", Vol. II, No. 3.
- McHarg I. (1969), *Design with Nature*, Published for the American Museum of Natural History [by] the Natural History Press, Garden City, New York.
- Mumford L. (1961), *The City in History*, Harcourt, Brace & World, New York.
- Mumford L. (1967–1970), *The Myth of the Machine*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Ungers O. M. (1981), *Un giardino verticale. Progetto per la facciata di un grande magazzino/ A Vertical Garden. Design for the Facade of a Department Store*, "Lotus", No. 3.
- Wimes J. (2008), *Zielona architektura*, Tachen/TMC Art, Köln.

Źródła internetowe

- <http://www.britannica.com/art/green-architecture> [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.britannica.com/biography/Lewis-Mumford> [dostęp: 30.12.2015].
- http://www.ifj.edu.pl/publ/reports/rep_pop/1.pdf?lang=pl [dostęp: 30.12.2015].
- <http://emilioambasandassociates.com/> [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.hundertwasser-haus.info/en/blog/2011/07/19/the-house-should-not-be-measured-by-normal-standards/> [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.verticalgardenpatrickblanc.com/patrick-blanc/dates-clefs> [dostęp: 30.12.2015].
- http://www.domaine-chaumont.fr/festival_festival?cat=3&expandable=0 [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/1992.pdf> [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/1993.pdf> [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.domaine-chaumont.fr/pdf/archives-festivals/2003.pdf> [dostęp: 30.12.2015].
- <http://www.gillesclement.com/cat-mouvement-tit-Le-Jardin-en-Mouvement> [dostęp: 30.12.2015].
- http://www.gillesclement.com/fichiers/_admin_13517_tierspaypublications_92045_manifeste_du_tiers_paysage.pdf [dostęp: 30.12.2015].
- www.barbican.org.uk/radical_nature [dostęp: 10.01.2013].
- <http://www.latzundpartner.de/en/projekte/postindustrielle-landschaften/landschaftspark-duisburg-nord-de/> [dostęp: 30.12.2015].

The Origins of the Idea of Green Architecture

Summary

One of the most interesting forms of Nature's return to the city in the local scales is green architecture, especially hybrid structures, as a coexistence of the natural world and construction.

The Encyclopaedia Britannica defines "green architecture" as a philosophy (architecture) for the sustainable use of energy sources, caring for re-use of building materials and respect for the natural environment conditions (including landscape conditions). So by the definition, "green architecture" does not have to be green - vegetable literally. Although "green architecture" takes repeatedly an integrated hybrid form with plants. In this perspective, what is built and what is natural in the composition is inseparably "entangled" - one stems from the other and has a strong impact to form a coherent whole.

Key words: green architecture, vertical gardens, green roofs, biodiversity.

JEL codes: Z11, Z19

Artykuł nadesłany do redakcji w lutym 2016 roku.

© All rights reserved

Afiliacja:

dr inż. Kinga Zinowiec-Cieplik

Politechnika Warszawska

Wydział Architektury

Katedra Projektowania Architektoniczno-Urbanistycznego

ul. Koszykowa 55

00-659 Warszawa

tel.: 22 628 28 87

e-mail: ckinga@wp.pl